

Υλοποιώντας τη μικροδομή του πρώτου πολυ-μεσικού τρι-διαλεκτικού διαδικτυακού λεξικού: αποφάσεις και πρακτικές

Ελεονώρα Δημελά¹, Δήμητρα Μελισσαροπούλου¹, Γιώργος Ι. Ξυδόπουλος¹,
Χρήστος Παπαναγιώτου¹, Ελένη Γαλιώτου², Νικήτας Καρανικόλας² & Αγγελική Ράλλη¹
Πανεπιστήμιο Πατρών¹, ΤΕΙ Αθηνών²

1. Εισαγωγή-Στόχοι

Η σύνταξη λεξικών για την πρότυπη γλώσσα, μολονότι αποτελεί μια εξαιρετικά επίπονη και χρονοβόρα διαδικασία, ακολουθεί σε μεγάλο βαθμό παγιωμένες αρχές και πρακτικές της λεξικογραφικής έρευνας. Αντίθετα, η σύνταξη (δια-)διαλεκτικών λεξικών αποτελεί ένα εξαιρετικά καινοτόμο εγχείρημα, καθώς σημαντικά ζητήματα που αφορούν τόσο το χαρακτήρα όσο και τη δομή και το περιεχόμενο τέτοιου είδους λεξικών δεν έχουν τύχει ακόμα συστηματικής διερεύνησης. Στόχος μας στη συγκεκριμένη εργασία είναι να συζητήσουμε ζητήματα που αφορούν την εφαρμογή αρχών και πρακτικών στη δομή και το περιεχόμενο του πρώτου πολυμεσικού τρι-διαλεκτικού διαδικτυακού λεξικού για τις μικρασιατικές διαλέκτους της Καππαδοκίας, του Πόντου και του Αϊβαλιού-Μοσχονησίων (στο εξής και ΤΛΔΜΑ).

Ο σχεδιασμός και η υλοποίηση του συγκεκριμένου λεξικού αποτελεί μέρος των δραστηριοτήτων του ερευνητικού προγράμματος AMiGre, το οποίο είναι το ακρωνύμιο του προγράμματος «Πόντος, Καππαδοκία, Αϊβαλί: Στα χνάρια της Μικρασιατικής Ελληνικής»¹ που υλοποιείται από τρεις διαφορετικές ερευνητικές ομάδες (Πανεπιστήμιο Πατρών, Πανεπιστήμιο Αθηνών, ΤΕΙ Αθήνας), με επιστημονική υπεύθυνη την Καθ. Αγγελική Ράλλη.

Η υλοποίηση του ΤΛΔΜΑ αναμένεται να συμβάλει στη συστηματική καταγραφή, μελέτη και ανάλυση της γλωσσικής ποικιλότητας της Μικράς Ασίας και στην αρχειοθέτηση ενός μεγάλου εύρους λεξιλογικού υλικού, που αποτελεί αναγκαίο όρο για τη διατήρηση της γλωσσικής πολιτιστικής κληρονομιάς μας. Φιλοδοξεί να αποτελέσει σημείο αναφοράς για κάθε χρήστη με γενικό ή ειδικό ενδιαφέρον (μαθητή, φοιτητή, ερευνητή κ.λπ.). Μετά το πέρας του έργου στόχος του εργαστηρίου Νεοελληνικών Διαλέκτων είναι το συγκεκριμένο λεξικό να εμπλουτιστεί και να διαμορφωθεί κατάλληλα, ώστε να εκδοθεί και σε έντυπη μορφή.

2. Βασικές παραδοχές για τον (τυπολογικό) χαρακτήρα του διαλεκτικού λεξικού

Τα διαλεκτικά λεξικά αντιμετωπίζονται συχνά ως μονόγλωσσα συγχρονικά λεξικά λόγω της περιορισμένης μακροδομής τους, καθώς και του γεγονότος ότι η γλώσσα της μακροδομής και αυτή της μικροδομής αποτελούν ποικιλίες της ίδιας γλώσσας (Zgusta 1971· Béjoint 2000· Landau 2001· Barbato & Varvaro 2004· Ξυδόπουλος 2008: 292-294· Xydopoulos & Ralli 2013: 524-526).

Θεωρούμε το ΤΛΔΜΑ ως δίγλωσσο λεξικό, ακολουθώντας τη σχετική άποψη για τα λεξικά τοπικών διαλέκτων, καθώς υπάρχει διαφοροποίηση ανάμεσα στη γλώσσα της μακροδομής και της μικροδομής (Διάλεκτοι vs Κοινή Νέα Ελληνική) (βλ. Geeraerts 1989: 294-295· Béjoint 2000: 39· Marellò 2004: 351· Κατσογιάννου 2008: 659· Ξυδόπουλος 2011: 96-97· Xydopoulos & Ralli 2013: 526). Επιπλέον, η τυπικά και σημασιολογικά πλούσια μικροδομή του λεξικού αλλά και η εκτενής μακροδομή του το κατατάσσει στα αυτούσια λεξικά και όχι στα γλωσσάρια (βλ. Hartmann & James 1998).

¹ Για περισσότερες πληροφορίες μπορεί κανείς να ανατρέξει στην ιστοσελίδα του προγράμματος: <http://amigre.cs.teiath.gr/>

Το συγκεκριμένο λεξικό δεν έχει συγχρονικό χαρακτήρα (δεν αποτελεί λοιπόν ένα συγχρονικό λεξικό), καθώς εμπεριέχει λήμματα από διαφορετικές χρονικές περιόδους (Penhallurick 2009: 301). Έχοντας κατά νου ότι στόχος του ΤΛΔΜΑ είναι η καταγραφή και διάσωση του λεξιλογικού πλούτου των συγκεκριμένων διαλεκτικών ποικιλιών, γίνεται σαφές ότι η μακροδομή περιλαμβάνει στοιχεία που μπορεί να μην περιορίζονται σε μια συγκεκριμένη περίοδο, αλλά να εκτείνονται τόσο πίσω χρονικά όσο και οι διαθέσιμες πηγές του γλωσσικού υλικού. Σημειώνουμε ότι το διάστημα αυτό και για τις τρεις διαλέκτους μπορεί να εκτείνεται ως και 200 χρόνια (βλ. και Xydopoulos & Ralli 2013: 526).

Τέλος, το ΤΛΔΜΑ αποδελτιώνει και συστηματοποιεί λεξιλόγιο που εντοπίζεται τόσο σε προφορικές όσο και σε γραπτές πηγές, είτε άμεσα είτε έμμεσα, για καθεμία από τις τρεις διαλεκτικές ποικιλίες (Van Keymeulen & De Tier 2010), έχοντας μια εκτεταμένη και εξαιρετικά πληροφοριακή μικροδομή. Μάλιστα, ο δυναμικός του χαρακτήρας ως ηλεκτρονικού λεξικού προσφέρει τη δυνατότητα όχι μόνο της σύνθετης αναζήτησης σε ένα εύρος πληροφοριών (Burke 2003) στο πλαίσιο μιας διαλέκτου, αλλά και της αντιπαραβολής πληροφοριών ανάμεσα στις συγκεκριμένες τρεις διαλεκτικές ποικιλίες της Μικράς Ασίας.

3. Μικροδομή: τυπικό σχόλιο

3.1 Λέξη-κεφαλή

Ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα που καλείται να αντιμετωπίσει μια λεξικογραφική ομάδα, όταν σχεδιάζει τη μικροδομή ενός λεξικού, είναι η μορφή της λέξης κεφαλής (headword). Οι λέξεις κεφαλές αποτελούν τύπους παραπομπής (citation forms), οι οποίοι πραγματώνονται είτε με μικρά γράμματα και τονικά σύμβολα (Rys & Van Keymeulen 2009) είτε με κεφαλαία γράμματα και τονικά σύμβολα (Penhallurick 2009), επιλογή η οποία έχει παγιωθεί ως πρακτική στην Αγγλική λεξικογραφία (Markus & Heuberger 2007: 356).

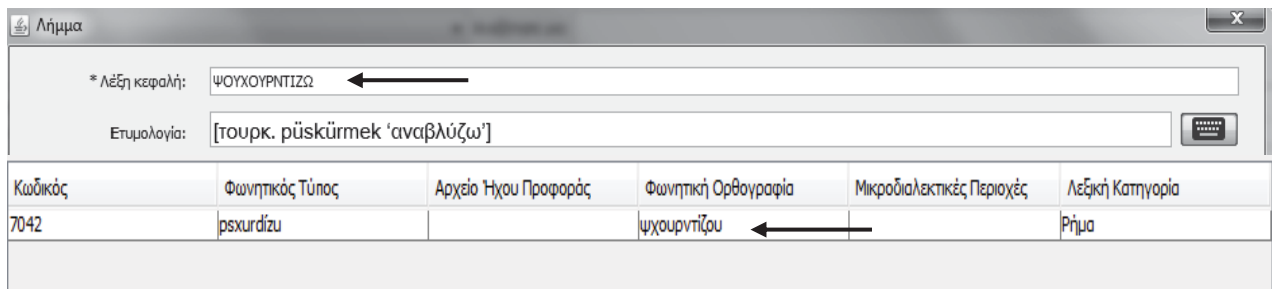
Η μορφή της λέξης κεφαλής για του σκοπούς του ΤΛΔΜΑ αποφασίσαμε να είναι ουδέτερη, καθώς πρέπει να εξασφαλίζει ότι δε θα υπάρχουν διαφορετικοί και αυθαίρετοι κανόνες ορθογραφίας ή/και προφοράς για την αποτύπωση διαφορετικών λημμάτων, αφού αυτό θα δυσχεράνει σημαντικά τη διαδικασία αναζήτησής τους. Ταυτόχρονα, οι ορθογραφικοί και φωνητικοί τύποι των λημμάτων είναι διακριτοί, ούτως ώστε το λεξικό να μπορεί να είναι εύχρηστο και αποτελεσματικό τόσο στους χρήστες που είναι φυσικοί ομιλητές των διαλέκτων ή που έχουν κάποια επαφή με αυτή, όσο και σε χρήστες που δεν έχουν καμιά προηγούμενη γνώση, αλλά και κανένα ιδιαίτερο γλωσσολογικό υπόβαθρο (μαθητές, γενικό κοινό κ.λπ.) (βλ. Durkin 2010· Xydopoulos & Ralli 2013).

Συνεπώς, οι λέξεις κεφαλές αντιμετωπίζονται για τους σκοπούς του ΤΛΔΜΑ ως κανονικοποιημένοι τύποι (Landau 2001: 98-9) και με την ορθογραφική έννοια (Xydopoulos & Ralli 2013), απαλλαγμένοι από συγκεκριμένα φωνολογικά φαινόμενα τα οποία μπορεί να εμφανίζονται στις συγκεκριμένες διαλεκτικές ποικιλίες, όπως π.χ. οι στενώσεις (η τροπή δηλαδή των άτονων μέσων φωνηέντων στα αντίστοιχα υψηλά), οι κωφώσεις (η αποβολή δηλαδή των άτονων υψηλών φωνηέντων) ή οι επενθέσεις φωνημάτων (η προσθήκη φωνηέντων ή συμφώνων). Παράλληλα, αποφεύγεται η απόδοση των λέξεων κεφαλών σε ημιφωνητική μορφή, κάτι που συνιστούσε συνήθη πρακτική των ερασιτεχνών λεξικογράφων, οι οποίοι μετέγραφαν στη βάση της διαίσθησης ή της ακοής τους (βλ. μεταξύ άλλων Barbato & Varvaro 2004: 434· Γιακουμάκη κ.ά. 2004: 926).

Η κεφαλαιογράμματα μορφή της λέξης κεφαλής επιλέχθηκε ως η πλέον κατάλληλη, καθώς: (α) διαφοροποιείται από τις ορθογραφικές συμβάσεις της Κοινής Νέας Ελληνικής, (β) δεν ρυθμίζει κανόνες προφοράς και ορθογραφίας στις διαλέκτους, (γ) επιτρέπει την παρουσίαση των διαφορετικών ορθογραφικών και φωνητικών τύπων στη μικροδομή (βλ. Κατσούδα 2012: 127), και (δ) απαλλάσσει από τη χρήση διαφορετικών και αυθαίρετων κανόνων προφοράς και ορθογραφίας για την ίδια διάλεκτο αλλά και τις διαλέκτους μεταξύ τους (Xydopoulos & Ralli 2013).

Η ένταξη διαφορετικών ορθογραφικών και φωνητικών τύπων στη διαλεκτική λεξικογραφία αποτελεί κρίσιμη σημασία επιλογή καθώς, αντίθετα με την Κοινή Νέα Ελληνική, οι διάλεκτοι δεν έχουν αποτελέσει αντικείμενο ρύθμισης, κάθαρσης ή προτυποποίησης. Ως εκ τούτου, επιδεικνύουν μεγαλύτερη ανοχή στην ποικιλότητα, κάτι που αξίζει να συστηματοποιηθεί και να αποτυπωθεί σε ένα διαλεκτικό ηλεκτρονικό λεξικό. Επιπλέον, έχοντας κατά νου τον τυπολογικό χαρακτήρα αλλά και το προφίλ του ΤΛΔΜΑ, υιοθετήσαμε ως λέξεις κεφαλές αυτές τις ορθογραφικές μορφές που φαίνονται επικρατέστερες στις διαθέσιμες πηγές (βλ. Κατσούδα 2012: 126· Γιακουμάκη κ.ά. 2004: 926).

Ακολουθεί ένα ενδεικτικό παράδειγμα από το περιβάλλον της βάσης του ΤΛΔΜΑ, όπου φαίνεται η άτονη κεφαλαιογράμμη απόδοση της λέξης κεφαλής για το λήμμα ΨΟΥΧΟΥΡΝΤΙΖΩ της Αϊβαλιώτικης, το οποίο στη διάλεκτο πραγματώνεται ως ψχουρντίζου «ψιχαλίζω, ραντίζω»:

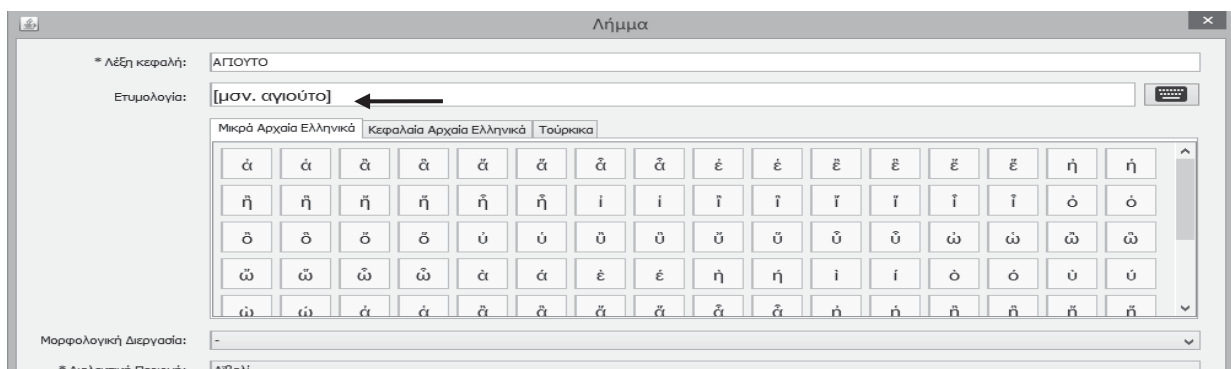
Εικόνα 1: Απόδοση της λέξης κεφαλής για το λήμμα της Αϊβαλιώτικης ΨΟΥΧΟΥΡΝΤΙΖΩ «ψιχαλίζω, ραντίζω».

3.2 Τυπικό σχόλιο

Η μικροδομή του ΤΛΔΜΑ περιέχει τέσσερα είδη πληροφορίας που αφορούν το τυπικό μέρος. Αυτά είναι η ετυμολογία, ο φωνητικός τύπος, η μορφολογική διεργασία που μπορεί να παράγει το λήμμα καθώς και η λεξική του κατηγορία.

3.2.1 Ετυμολογία

Δεδομένου του ότι το ΤΛΔΜΑ δεν έχει ιστορικό χαρακτήρα, η ετυμολογική πληροφορία, περιορίζεται στη συνοπτική και οικονομική απόδοση της ετυμολογίας με εύληπτο τρόπο για κάθε χρήστη. Έτσι, δίνεται έμφαση στα λεξικά στοιχεία (θέματα) και όχι στις διαδικασίες (φωνολογικές, μορφολογικές κ.λπ) από τις οποίες μπορεί να παράγονται. Με αυτό τον τρόπο αποφεύγεται η σύγχυση μεταξύ ετυμολογίας και μορφολογικής διεργασίας, η οποία δίνεται σε ξεχωριστό πεδίο. Η ετυμολογική πληροφορία περιορίζεται στην αμέσως προηγούμενη συγχρονία και δεν στοχεύει στην παράθεση του απώτατου πρόγονου τύπου. Ακολουθεί ενδεικτικά η ετυμολογική πληροφορία για το λήμμα της Αϊβαλιώτικης ΑΓΙΟΥΤΟ «βοήθεια»:

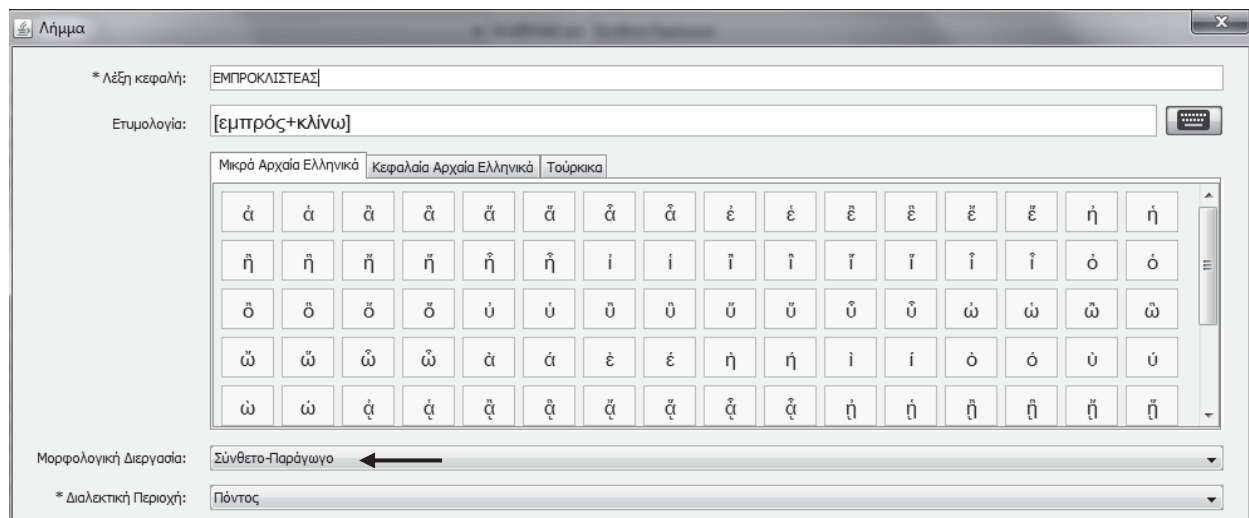

Εικόνα 2: Ετυμολογική πληροφορία για το λήμμα της Αϊβαλιώτικης ΑΓΙΟΥΤΟ «βοήθεια».

Όπως προκύπτει από την παραπάνω εικόνα, στο σχετικό πεδίο δηλώνεται ότι το λήμμα ΑΓΙΟΥΤΟ «βοήθεια» προέρχεται από τον μεσαιωνικό τύπο. Δεν γίνεται αναφορά στην πηγή του μεσαιωνικού τύπου (ιταλικό δάνειο στη Μεσαιωνική Ελληνική, πρβλ. Κριαρά 2012).

3.2.2 Μορφολογική διεργασία

Στο ομώνυμο πεδίο παρατίθενται πληροφορίες σχετικά με τις διαδικασίες που συμμετέχουν στο σχηματισμό του συγκεκριμένου λήμματος ή/και σχετικά με την υπόστασή τους από συγχρονική άποψη. Έτσι από τις διαθέσιμες διεργασίες στην πλατφόρμα, που είναι: η παραγωγή, η σύνθεση, η λεξικοποιημένη φράση, ο συμφυρμός ή ο συνδυασμός διαδικασιών, όπως σύνθετο και παράγωγο που ισχύει για το λήμμα της Ποντιακής ΕΜΠΡΟΚΛΙΣΤΕΑΣ «αυτός που γέρνει προς τα μπρος, καμπούρης»:

Εικόνα 3: Μορφολογική διεργασία για το λήμμα της Ποντιακής ΕΜΠΡΟΚΛΙΣΤΕΑΣ «αυτός που γέρνει προς τα μπρος, Καμπούρης».

3.2.3 Φωνητικός τύπος

Η παράθεση φωνητικών τύπων αποτελεί ένα από τα πιο ουσιώδη μέρη της μικροδομής κάθε μοντέρνου διαλεκτικού λεξικού, καθώς εγγυάται ότι εκτός από τις άλλες (ετυμολογικές, μορφολογικές και σημασιολογικές) πληροφορίες ο χρήστης θα έχει πρόσβαση στην πραγματική τους προφορά. Για το σκοπό αυτό, στο ΤΛΔΜΑ κρίθηκε ως ασφαλέστερη μεθοδολογικά επιλογή η μεταγραφή σε ευρεία φωνητική μεταγραφή (βλ. Atkins & Rundell 2008) με βάση τα σύμβολα του διεθνούς φωνητικού αλφαβήτου. Αξιοποιώντας τις δυνατότητες που μπορεί να προσφέρει η ηλεκτρονική έκδοση του ΤΛΔΜΑ, οι φωνητικοί τύποι συνοδεύονται από αρχεία ήχου (WAV) στα οποία έχει καταγραφεί η πραγματική προφορά των ήχων από φυσικούς ομιλητές των διαλέκτων - όπου αυτό είναι δυνατόν. Η συγκεκριμένη επιλογή είναι εξαιρετικά σημαντική καθώς έτσι αντιμετωπίζεται η συχνή ασυμβατότητα των ορθογραφικών τύπων, όπως αυτοί μαρτυρούνται στις γραπτές πηγές, και της πραγματικής τους προφοράς (βλ. Γιακουμάκη κ.ά. 2004: 927· Xydoroulos & Ralli 2013).

Στα παραδείγματα που ακολουθούν, βλέπουμε τους διαφορετικούς φωνητικούς τύπους ενός λήμματος σε ευρεία φωνητική μεταγραφή για καθεμία από τις τρεις διαλέκτους.

Τύποι Πραγμάτωσης Σημασίες

↓

↓

Κωδικός	Φωνητικός Τύπος	Αρχείο Ήχου Προφοράς	Φωνητική Ορθογραφία	Μικροδιαλεκτικές Περιοχές	Λεξική Κατηγορία
67	/avriɫádstus/		αγριλάντστους	Πάμφιλα	Επίθετο
68	/aɟiriɫádstus/		αχριλάντστους		Επίθετο
69	/avriɫádstus/		αγριλάντστους		Επίθετο

Βλέπε Επίσης

Εικόνα 4: Φωνητικοί τύποι για το λήμμα της Αϊβαλιώτικης ΑΓΡΙΑΛΑΝΤΙΣΤΟΣ «αγροίκος».

Τύποι Πραγμάτωσης Σημασίες

↓

↓

Κωδικός	Φωνητικός Τύπος	Αρχείο Ήχου Προφοράς	Φωνητική Ορθογραφία	Μικροδιαλεκτικές Περιοχές	Λεξική Κατηγορία
6165	toʃæc		τσά'άκ'	Χαλδία	Ουσιαστικό Ουδέτερο
6166	tuʃéc		τουσ'έκ'	Τραπεζούντα	Ουσιαστικό Ουδέτερο
6167	teʃácin		τεσ'άκιν	Κερασούντα	Ουσιαστικό Ουδέτερο
6168	teʃác		τεσ'άκ'	Τραπεζούντα, Κοτύωρα, Χαλδία	Ουσιαστικό Ουδέτερο
6169	teʃéc		τεσ'έκ'	Χαλδία	Ουσιαστικό Ουδέτερο
6170	tɨʃác		πσ'άκ'	Χαλδία	Ουσιαστικό Ουδέτερο

Βλέπε Επίσης

Εικόνα 5: Φωνητικοί τύποι για το λήμμα της Ποντιακής ΤΟΣΕΚΙ «στρώμα».

Τύποι Πραγμάτωσης Σημασίες

↓

↓

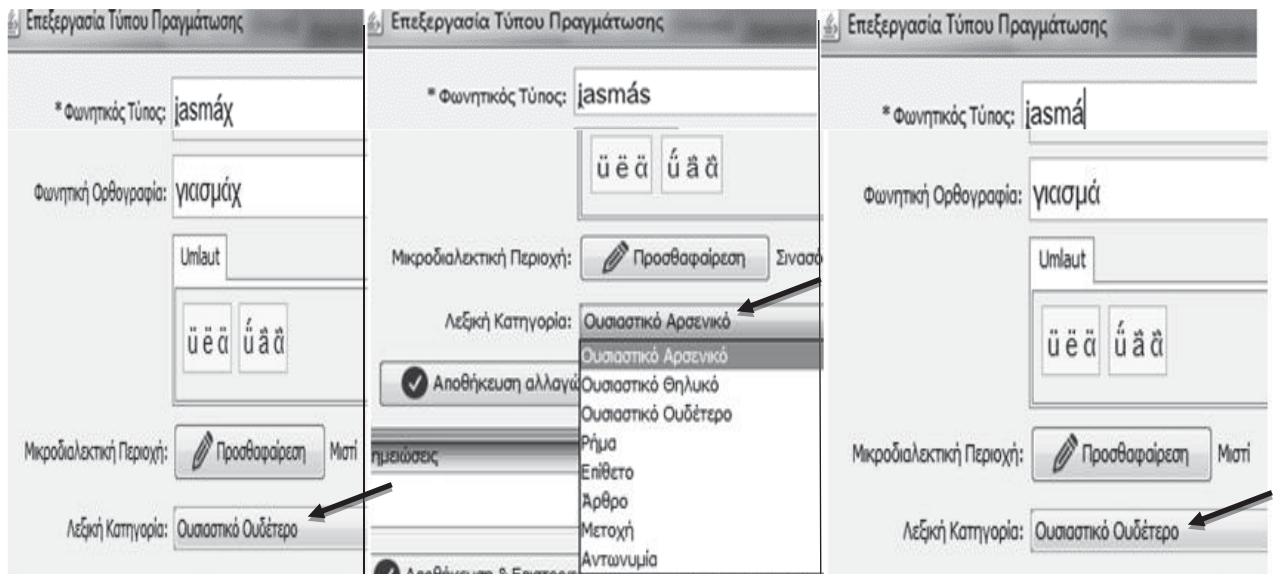
Κωδικός	Φωνητικός Τύπος	Αρχείο Ήχου Προφοράς	Φωνητική Ορθογραφία	Μικροδιαλεκτικές Περιοχές	Λεξική Κατηγορία
4238	ɣaristurɔizu		γαριστουρντζιου	Μιστί	Ρήμα
4239	ɣaristurɔdó		γαριστουρντώ	Μιστί	Ρήμα
4258	ɣarಿಸurɔdó		γαρισουρντώ	Σινασός	Ρήμα
4259	ɣaristurɔizu		γαριστρντζιου	Μιστί	Ρήμα

Βλέπε Επίσης

Εικόνα 6: Φωνητικοί τύποι για το λήμμα της Καππαδοκικής ΓΑΡΙΣΤΟΥΡΝΤΙΖΩ «ανακατεύω».

3.2.4 Λεξική κατηγορία

Η πληροφορία σχετικά με τη λεξική κατηγορία δεν καταχωρείται στο ΤΛΔΜΑ στο πεδίο της λέξης κεφαλής αλλά δίνεται ξεχωριστά για κάθε διαφορετικό φωνητικό τύπο. Θεωρούμε ότι η συγκεκριμένη λεξικογραφική πρακτική είναι ιδιαίτερα σημαντική, καθώς επιτρέπει την κωδικοποίηση και συστηματοποίηση των μικρο-διαλεκτικών διαφοροποιήσεων. Μια τυπική περίπτωση μικρο-διαλεκτικής διαφοροποίησης αφορά την πραγμάτωση του γένους, πληροφορία η οποία κωδικοποιείται μαζί με τη λεξική κατηγορία του ουσιαστικού. Για παράδειγμα, το λήμμα της Καππαδοκικής ΓΙΑΣΜΑ περιλαμβάνει δύο πραγματώσεις ως ουδέτερο από το Μιστί και μια πραγμάτωση ως αρσενικό από τη Σινασό, η οποία σημειώνεται σε κάθε διαφορετικό τύπο. Η απεικόνισή τους στο περιβάλλον της βάσης φαίνεται στην εικόνα που ακολουθεί:

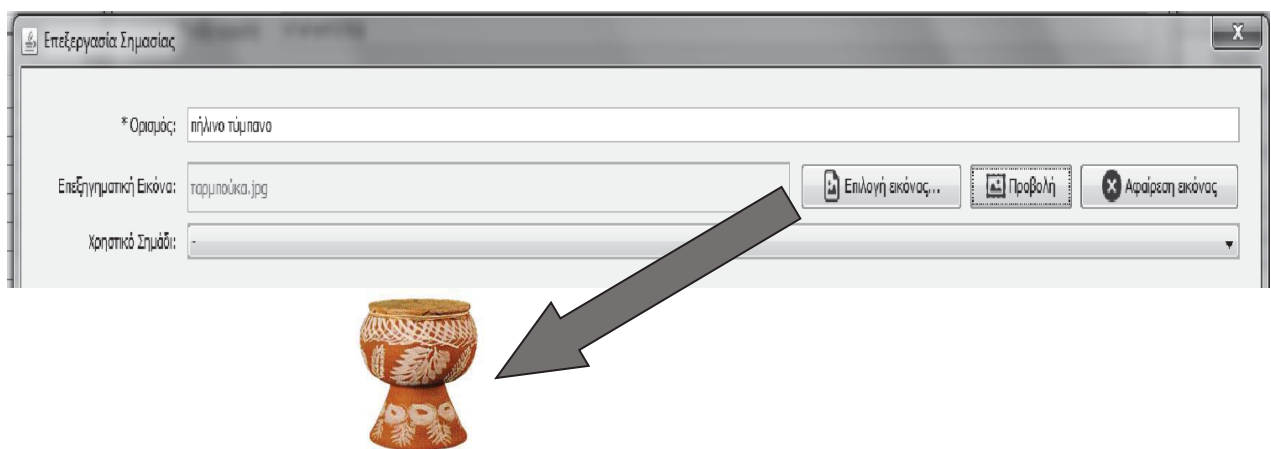
Εικόνα 7: Απόδοση λεξικής κατηγορίας για τις διαφορετικές πραγματώσεις ενός λήμματος.

4. Μικροδομή: σημασιολογικό σχόλιο

Τα λήμματα περιέχουν, επίσης, πληροφορίες που αφορούν το σημασιολογικό μέρος. Αυτές είναι οι ορισμοί που συνοδεύονται από πολυμεσικές πληροφορίες, ένα μικρό θησαυρό, ισοδύναμα στις άλλες διαλέκτους, χρηστικά σημάδια και παραδείγματα χρήσης.

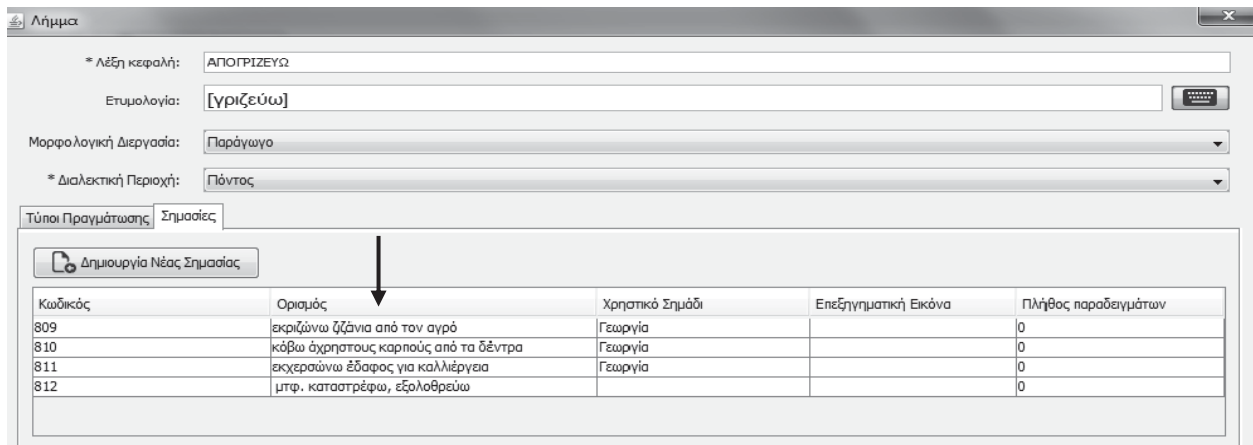
4.1 Ορισμοί

Οι ορισμοί που δίνονται στα λήμματα του ΤΛΔΜΑ είναι κυρίως συνωνυμικοί (Geeraerts 2003: 88), δίνοντας τις αντίστοιχες σημασίες στην ΚΝΕ. Οι προτασιακοί ορισμοί επιλέγονται για τα λήμματα που έχουν κάποια ειδική σημασία στη διάλεκτο, η οποία είναι δύσκολο να αποδοθεί μονολεκτικά (π.χ. ένα ειδικό εργαλείο για το οποίο δεν υπάρχει ακριβές αντίστοιχο κ.λπ.). Αξιοποιώντας τον ηλεκτρονικό χαρακτήρα του λεξικού, επιλεγμένα λήμματα εμπλουτίζονται σημασιολογικά με πολυμεσικές πληροφορίες, όπως με εικόνα ή video. Στο παρακάτω παράδειγμα, παρατηρούμε ότι η σημασία του λήμματος της Αϊβαλιώτικης ΝΤΑΡΑΜΠΟΥΚΑ «πήλινο τύμπανο» συνοδεύεται από την εικόνα που ακολουθεί αμέσως μετά.

Εικόνα 8: Ορισμός λήμματος με πολυμεσική πληροφορία.

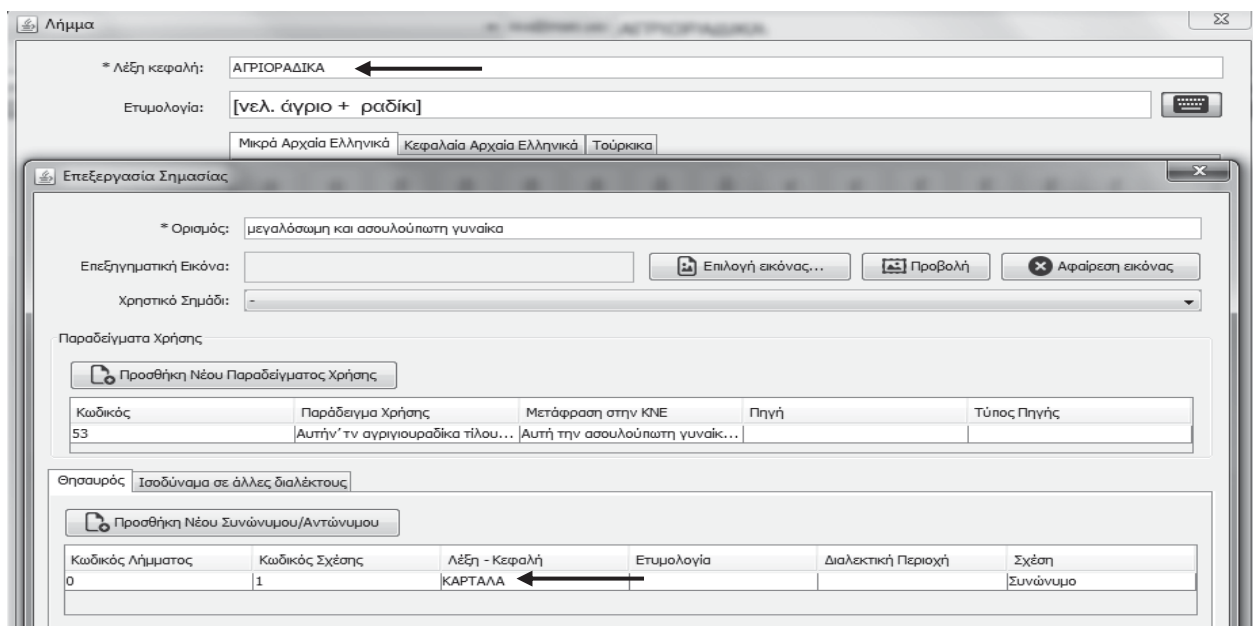
Επιπλέον, η πολυσημία και η ομωνυμία αντιμετωπίζονται με τον ίδιο τρόπο όπως στα πρωτοτυπικά/κοινά λεξικά (βλ. Markus & Heuberger 2007). Όσον αφορά την πολυσημία, οι διαφορετικές σημασίες ενός λήμματος αριθμούνται ξεχωριστά και καταχωρούνται σε διαφορετική σειρά (με διαφορετική αρίθμηση) στη μικροδομή του ΤΛΔΜΑ. Προτεραιότητα δίνεται στην κυριολεκτική σημασία, ενώ ακολουθούν οι μεταφορικές. Ενδεικτικό παράδειγμα ακολουθεί αμέσως παρακάτω για το λήμμα ΑΠΟΓΡΙΖΕΥΩ της Ποντιακής, στο οποίο οι κυριολεκτικές σημασίες προηγούνται ενώ η μεταφορική παρατίθεται τελευταία με την προσθήκη της σχετικής συντόμευσης (μτφ.):

Εικόνα 9: Πολύσημα λήμματα.

4.2 Θησαυρός

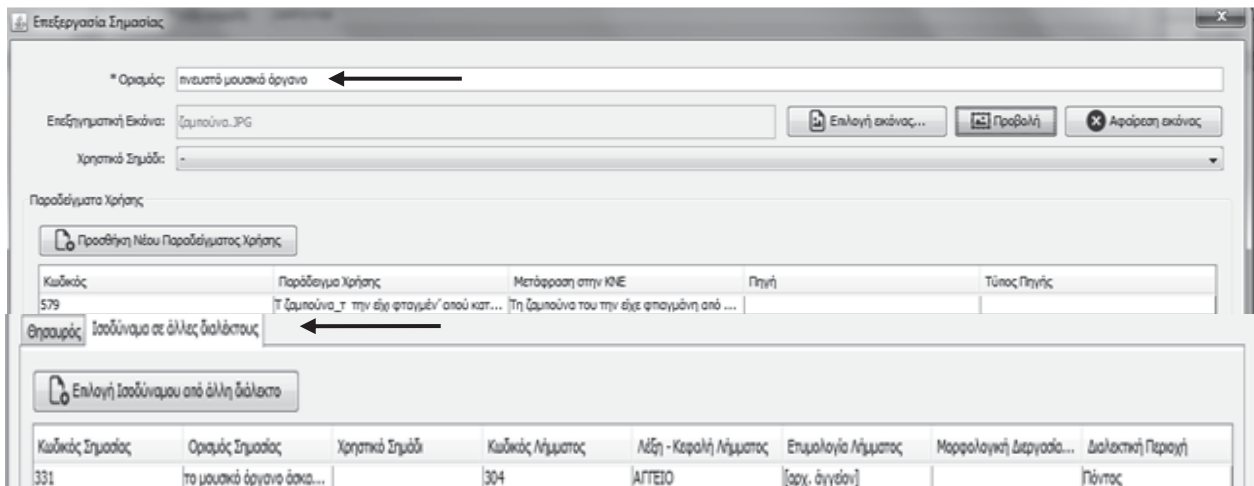
Μέρος του σημασιολογικού σχολίου του ΤΛΔΜΑ αποτελεί επίσης και ένας μικρός θησαυρός. Ο θησαυρός περιλαμβάνει συνώνυμα και αντώνυμα για συγκεκριμένα λήμματα. Με αυτό τον τρόπο, οι χρήστες μπορούν να διαπαραπέμπονται μέσα από ένα λήμμα σε άλλα σχετικά, μέσω του θησαυρού. Στο παράδειγμα που ακολουθεί μπορείτε να δείτε ένα δείγμα του θησαυρού για το λήμμα ΑΓΡΙΟΡΑΔΙΚΑ «μεγαλόσωμη και ασουλούπωτη γυναίκα» το οποίο έχει συνώνυμο το λήμμα ΚΑΡΤΑΛΑ:

Εικόνα 10: Δείγμα του θησαυρού για το λήμμα ΑΓΡΙΟΡΑΔΙΚΑ «μεγαλόσωμη και ασουλούπωτη γυναίκα» το οποίο έχει συνώνυμο το λήμμα ΚΑΡΤΑΛΑ.

4.3 Ισοδύναμα σε άλλες διαλέκτους

Δεδομένου του ότι το ΤΛΔΜΑ χαρακτηρίζεται ως τρι-διαλεκτικό λεξικό, μια από τις βασικές του δυνατότητες είναι να συσχετίζει λήμματα των τριών διαλέκτων μεταξύ τους τα οποία έχουν την ίδια ή παρόμοια σημασία. Με αυτό τον τρόπο, λήμματα από τις τρεις διαφορετικές διαλέκτους συσχετίζονται μεταξύ τους, αποκαλύπτοντας τις ομοιότητες αλλά και τις διαφορές μεταξύ των διαλεκτικών συστημάτων. Στο παράδειγμα που ακολουθεί, μπορείτε να δείτε το συσχετισμό του λήμματος ΖΑΜΠΟΥΝΑ της Αϊβαλιώτικης και του λήμματος ΑΓΓΕΙΟ της Ποντιακής. Αυτά στο περιβάλλον της βάσης ονομάζονται «ισοδύναμα σε άλλες διαλέκτους».

Εικόνα 11: Ισοδύναμα σε άλλες διαλέκτους: συσχετισμός του λήμματος ΖΑΜΠΟΥΝΑ της Αϊβαλιώτικης και του λήμματος ΑΓΓΕΙΟ της Ποντιακής.

4.4 Χρήση-χρηστικά σημάδια

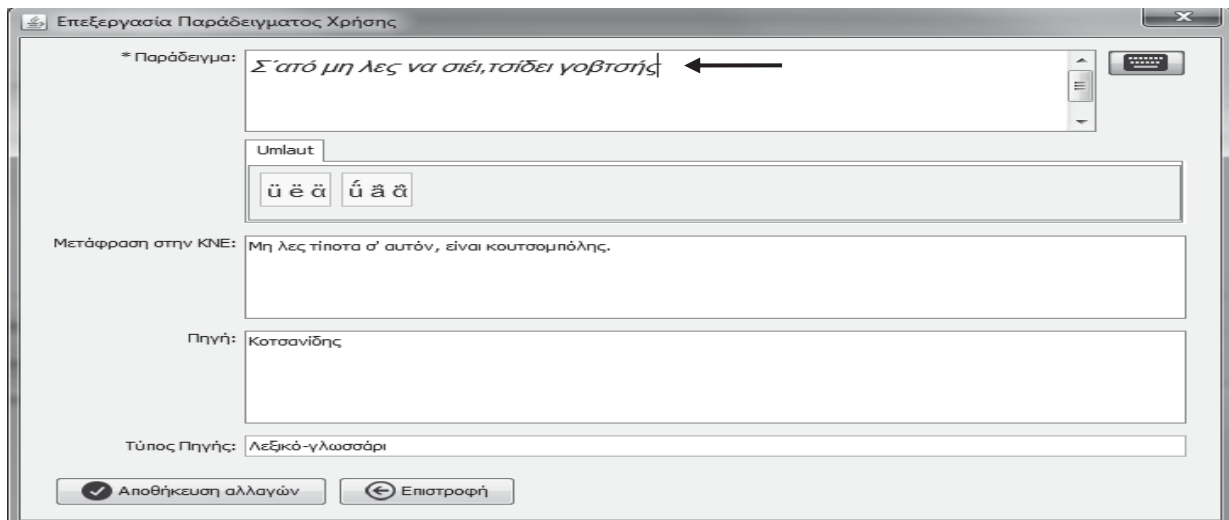
Τα χρηστικά σημάδια εντάσσονται στη μικροδομή του ΤΛΔΜΑ, καθώς θεωρούμε ότι αποτελούν τον πλέον ενδεδειγμένο τρόπο, για να δηλωθεί το επίπεδο ύφους και το εύρος χρήσης των λημμάτων. Λαμβάνοντας υπόψη τα πολιτισμικά και γεωγραφικά δεδομένα των περιοχών όπου μιλούνται οι τρεις διάλεκτοι, ορίσαμε συγκεκριμένα θεματικά πεδία για τον εννοιολογικό προσδιορισμό των λημμάτων και τον εμπλουτισμό του σημασιολογικού σχολίου του λεξικού, δίνοντας τις ακόλουθες επιλογές: γεωργία, κτηνοτροφία, φυτολογία, ζωολογία, οικοκυρικά, ιατρική, αλιεία, υφαντική, ελαιουργία, θρησκεία. Στην εικόνα που ακολουθεί βλέπετε ένα ενδεικτικό παράδειγμα ορισμού και χρηστικού σημαδιού για το λήμμα της Αϊβαλιώτικης ΑΠΟΛΥΤΟ «απλό σχέδιο ύφανσης στον αργαλειό»:

Εικόνα 12: Παράδειγμα ορισμού και χρηστικού σημαδιού για το λήμμα της Αϊβαλιώτικης ΑΠΟΛΥΤΟ «απλό σχέδιο ύφανσης στον αργαλειό».

4.5 Παραδείγματα χρήσης

Τα αυθεντικά παραδείγματα χρήσης αποτελούν απαραίτητο μέρος του σημασιολογικού σχολίου κάθε διαλεκτικού λεξικού, καθώς παρέχουν επιπλέον πληροφορίες για το περιβάλλον χρήσης (contextual usage) των λημμάτων. Τα παραδείγματα που παρατίθενται στα διάφορα λήμματα του ΤΛΔΜΑ προέρχονται τόσο από προφορικές όσο και από γραπτές πηγές. Αποδίδονται σε ορθογραφική μορφή με τη βοήθεια κάποιων χρηστικών σημαδιών, προκειμένου να αποτυπωθεί η προφορά, χωρίς να χρειαστεί να καταφύγουμε στην ημιφωνητική μεταγραφή (semiphonetic transcription, βλ. Rys & Van Keymeulen 2009: 134· Κατσούδα 2012: 141). Για κάθε παράδειγμα δίνεται η αντίστοιχη μετάφραση στην ΚΝΕ, ώστε να είναι κατανοητό σε οποιονδήποτε χρήστη, διαλεκτόφωνο ή μη και ειδικό ή μη. Παρακάτω βλέπουμε ένα παράδειγμα χρήσης για το λήμμα ΓΟΒΤΣΗΣ «κοτσομπόλης» της Καππαδοκικής:

Εικόνα 13: Παράδειγμα χρήσης για το λήμμα ΓΟΒΤΣΗΣ «κοτσομπόλης» της Καππαδοκικής.

5. Συμπεράσματα

Συνοψίζοντας, στην εργασία αυτή παρουσιάστηκε και συζητήθηκε η εφαρμογή συγκεκριμένων λεξικογραφικών αρχών και πρακτικών στη μικροδομή του πρώτου πολυμεσικού τρι-διαλεκτικού διαδικτυακού λεξικού για τις μικρασιατικές διαλέκτους του Αϊβαλιού και των Μοσχονησιών, της Καππαδοκίας και του Πόντου (ΤΛΔΜΑ). Όπως αναφέραμε παραπάνω στις ενότητες 3 και 4, αναφορικά με την οργάνωση της μικροδομής: (α) οι λέξεις κεφαλές δίνονται με κεφαλαία γράμματα, (β) οι ετυμολογικές πληροφορίες περιορίζονται σε βασικές, αλλά ουσιώδεις πληροφορίες για την αμέσως προηγούμενη μορφή και όχι για τον απώτατο πρόγονο, (γ) οι μορφολογικές διαδικασίες αποτελούν μέρος των πληροφοριών στη μικροδομή, (δ) η φωνητική μεταγραφή σε συνδυασμό με τα αρχεία ήχου αποτυπώνουν την αυθεντική προφορά, (ε) η ενδο-διαλεκτική διαφοροποίηση παρουσιάζεται και συστηματοποιείται τόσο με τους φωνητικούς όσο και με τους ορθογραφικούς τύπους, (στ) οι ορισμοί είναι σύντομοι και επιτρέπουν συνδέσεις με άλλα λήμματα είτε ενδο-διαλεκτικά είτε δια-διαλεκτικά, (ζ) τα χρηστικά σημάδια παρέχουν πληροφορίες για θεματικά πεδία ή / και πραγματολογικές πληροφορίες, και (η) τα παραδείγματα αυθεντικής χρήσης στη διάλεκτο με μετάφραση στην ΚΝΕ βοηθούν στην περαιτέρω εξοικείωση των χρηστών τόσο με τη σημασία των λημμάτων όσο και με το περιβάλλον χρήσης τους. Μετά την ολοκλήρωσή του το ΤΛΔΜΑ θα είναι διαθέσιμο στο διαδίκτυο σε συγκεκριμένο ιστότοπο, ώστε να είναι εύκολα προσβάσιμο σε όλα τα διαφορετικά προφίλ χρηστών.

Ελπίζουμε ότι το ΤΛΔΜΑ θα συμβάλει στη καταγραφή και διάσωση πολύτιμου λεξιλογικού υλικού της Μικρασιατικής Ελληνικής και θα αποτελέσει ένα φιλικό ηλεκτρονικό εργαλείο για

οποιοδήποτε χρήστη ο οποίος ενδιαφέρεται για την αναζήτηση οποιαδήποτε λεξιλογικής πληροφορίας σχετικά με τις μικρασιατικές διαλέκτους.

Ευχαριστίες

Συνοπτική μορφή της εργασίας αυτής παρουσιάστηκε στο 6ο Διεθνές Συνέδριο Νεοελληνικών Διαλέκτων και Γλωσσολογικής Θεωρίας, 25-28 Σεπτεμβρίου 2015. Ευχαριστούμε θερμά το κοινό του συγκεκριμένου συνεδρίου για τα σχόλια και τις παρατηρήσεις του. Η ευθύνη για τυχόν λάθη και παραλείψεις μάς βαρύνει αποκλειστικά. Η συγκεκριμένη εργασία έχει συγχρηματοδοτηθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο-ΕΚΤ) και από εθνικούς πόρους μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς (ΕΣΠΑ)-Ερευνητικό Χρηματοδοτούμενο Έργο: ΘΑΛΗΣ. Επένδυση στην κοινωνία της γνώσης μέσω του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου.

Βιβλιογραφία

- Atkins, B. T. S. & M. Rundell (2008) *The Oxford guide to practical lexicography*. Oxford: Oxford University Press.
- Barbato, M. & A. Varvaro (2004) Dialect dictionaries. *International journal of lexicography* 17 (4): 429-439.
- Béjoint, H. (2000) *Modern lexicography: an introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Burke, S. M. (2003) The design of online lexicons. Στο: P. Sterkenburg (επιμ.), *A practical guide to lexicography*. Amsterdam: John Benjamins, 240-249.
- Γιακουμάκη, Ε., Καραντζή, Χ. & Ι. Μανωλέσσου (2004) ΙΑΝΕ και ηλεκτρονική λεξικογραφία. Στο: *Πρακτικά του 6^{ου} ICGL*. Ρέθυμνο: Πανεπιστήμιο Κρήτης, 921-929.
- Durkin, P. (2010) Assessing non-standard writing in lexicography. Στο: R. Hickey (επιμ.), *Varieties of English in writing: the written word as linguistic evidence*. Amsterdam: John Benjamins, 43-60.
- Geeraerts, D. (1989) Principles in monolingual lexicography. Στο: F. J. Hausmann, O. O. Reichmann, H. E. Wiegand & L. Zgusta (επιμ.), *Wörterbücher/Dictionaries/Dictionnaires. Ein internationales Handbuch zur Lexikographie. An international encyclopedia of lexicography. Encyclopédie internationale de lexicographie*. Berlin: Walter de Gruyter, 287-296.
- Geeraerts, D. (2003) Meaning and definition. Στο: P. van Sterkenburg (επιμ.), *A practical guide to lexicography*. Amsterdam: John Benjamins, 83-93.
- Hartmann, R. R. K. & G. James. (1998) *Dictionary of lexicography*. London: Routledge.
- Κατσογιάννου, Μ. (2008) Διαλεκτικά λεξικά της Νέας Ελληνικής. Στο: Α. Μόζερ, Α. Μπακάκου-Ορφανού, Χ. Χαραλαμπίκης & Δ. Χειλά-Μαρκοπούλου (επιμ.), *Γλώσσης χάριν: τόμος αφιερωμένος από τον Τομέα Γλωσσολογίας στον Καθηγητή Γεώργιο Μπαμπινιώτη*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 649-663.
- Κατσούδα, Γ. (2012) Διαλεκτική λεξικογραφία: επισκόπηση και ζητήματα. *Λεξικογραφικό δελτίο* 26: 77-159.
- Κριαράς, Ε. (2012) *Λεξικό της Μεσαιωνικής Ελληνικής δημόδους γραμματείας (1100-1669)*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, Τομ. Α-ΙΗ.
- Landau, S. I. (2001) *Dictionaries: the art and craft of lexicography*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Marello, C. (2004) Lexicography in Italy: specific themes and trends. *International journal of lexicography* 17 (4): 349-356.
- Markus, M. & R. Heuberger (2007) The architecture of Joseph Wright's English dialect dictionary: preparing the computerized version. *International Journal of Lexicography* 20 (4): 355-368.
- Ευδόπουλος, Γ. (2008) *Εισαγωγή στη μελέτη της λέξης και του λεξικού*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Ευδόπουλος, Γ. Ι. (2011) Μεταλεξικογραφικές παρατηρήσεις στα διαλεκτικά λεξικά Μ. Μπεναρδή και Α. Σύρκου. Στο: Α. Ράλλη (επιμ.), *Patras working papers in linguistics* 2 (1): 96-113.
- Penhallurick, R. (2009) Dialect dictionaries. Στο: Α. Ρ. Cowie (επιμ.), *The Oxford history of English lexicography*, Volume II: specialized dictionaries. Oxford: Oxford University Press, 290-313.
- Rys, K. & J. Van Keymeulen (2009) Intersystemic correspondence rules and headwords in Dutch dialect lexicography. *International Journal of Lexicography* 22: 129-150.

- Van Keymeulen, J. & V. De Tier (2010) Pilot project: a dictionary of the Dutch dialects. Στο: A. Dykstra and T. Schoonheim (επιμ.), *Proceedings of the 14th Euralex international congress*. Ljouwert/Leeuwarden: Fryske Akademy, 754-763.
- Xydopoulos, G. & A. Ralli (2013) Greek dialects in Asia Minor: setting lexicographic principles for a tridialectal dictionary. Στο: M. Janse, B. Joseph, A. Ralli & M. Bağrıaçık (επιμ.), *Online proceedings of the 5th international conference on Modern Greek dialects and linguistic theory*. Patras: University of Patras, 524-536.
- Zgusta, L. (1971) *Manual of lexicography*. The Hague: Mouton.